

Berättelsen om
Ett Fotografi

Omslaget: *Tvillingarna Axel och Oskar Ljunge*

Fotograferade 18 september 1883 av Johan August Carlsson – Näs, Värmskog

*Tillägnas Lena
- barnbarn till Axel -*

Den 18 september 1883

Johan August Carlsson hade, efter ett år i grannbyn Björnebol, flyttat tillbaka till föräldrahemmet i Näs. Det var vid en tid då Värmskog hade svårt att försörja sina innevånare. Flera hade redan vandrat ut till Norra Amerika medan andra hade dragits med i den arbetsvandring till Norge och Norrland, som hade blivit så vanlig. Men Johan August ville stanna kvar i hembygden.

Fotograferingskonsten hade fått sitt genombrott. De landvinningar som gjorts av fransmännen Louis Daguerre och Joseph Niépce och engelsmannen Henry Talbot, och som betydde att bilden från Camera Obscura nu kunde fångas på en plåt och fixeras på ett papper fick spridning och fotografering hade kommit på modet. Nu kunde nästan alla få sitt porträtt, än mer naturtroget än det målade, och dessutom till en överkomlig penning.

I Karlstad hade Anna Ollson etablerat sig. Hon hade skolats in av stadens förste yrkesfotograf, Fredrik Renard. 1864 hade hon börjat som biträde hos honom. Efter den stora branden i Karlstad året därpå, hade Renard dragit vidare till Stockholm och Anna följde med, men ganska snart återvände hon till hemstaden där kundkretsen snabbt växte. Annas yrkesskicklighet utvecklades och kvalitén på hennes arbete var hög.

I Värmskog, som i början av 1800-talet kraftigt hade expanderat vad gäller antalet innevånare, från 1250 vid sekelskiftet till en stabil nivå över 2000 personer under ett par decennier, hade man börjat märka av den stora utflyttningen. Under 1880-talets första år hade siffrorna för antalet innevånare dalat ner till under 2000 och den trenden kom att fortsätta under mycket lång tid.

Men viljan att stanna i hembygden parat med en stigande efterfrågan beträffande porträttfotografering gjorde att Johan August stannade kvar - i alla fall under 1880-talet - och blev bygdens förste fotograf. Och det var han som fick uppdraget att fotografera tvillingarna!

De båda småpojarna, Axel och Oskar, hade kommit till världen året innan. Det var den 15 januari 1882 som Augusta Andersdotter och Johan August Larsson på Stora Skärnäs hade begåvats med sina ättelägg. Och nu skulle de porträtteras! Så fina de var i sina koltar - lika som bär! Men det var inte lätt att få dem att vara helt stilla under fotograferingen. Vuxna personer var i det avseendet lite lättare att hantera. Den långa exponeringstiden, som kameran krävde, gjorde att minsta lilla rörelse skulle betyda att fotografiet blev suddigt. Och två små pratsamma och livliga pojkar kunde inte vara lätta att få bli helt stilla - samtidigt! Axel satt där på stolen och Oskar stod bredvid. Så kom stunden och pojkarna fångades på plåten.

När så småningom fotografiet kunde föras över på papper såg J.A. Carlsson att resultatet inte hade blivit perfekt. Axel hade varit riktigt stilla, men Oskar hade gjort en liten rörelse - men det var ju inte värre än att porträttet, med lite retuscheringar kunde överlämnas. Och J.A. Carlsson hade kostat på med vackert tryck på baksidan, där fotokonstens stora pionjärer fanns avbildade. Även på framsidan fanns upphovsmannens namn och hemvist. Det som rörde, att J.A. Carlsson ännu inte nått de höjder som kollegan i Karlstad, Anna Ollson, kunde uppvisa, märktes ju på att Oskar hade blivit lite suddig och naturligtvis på den lite valhänta retuscheringen och monteringen. Men barnens mamma och pappa, Augusta och J.A. Larsson, var nöjda och glada! Augusta noterade på baksidan av porträttet:

den 18/9 1883

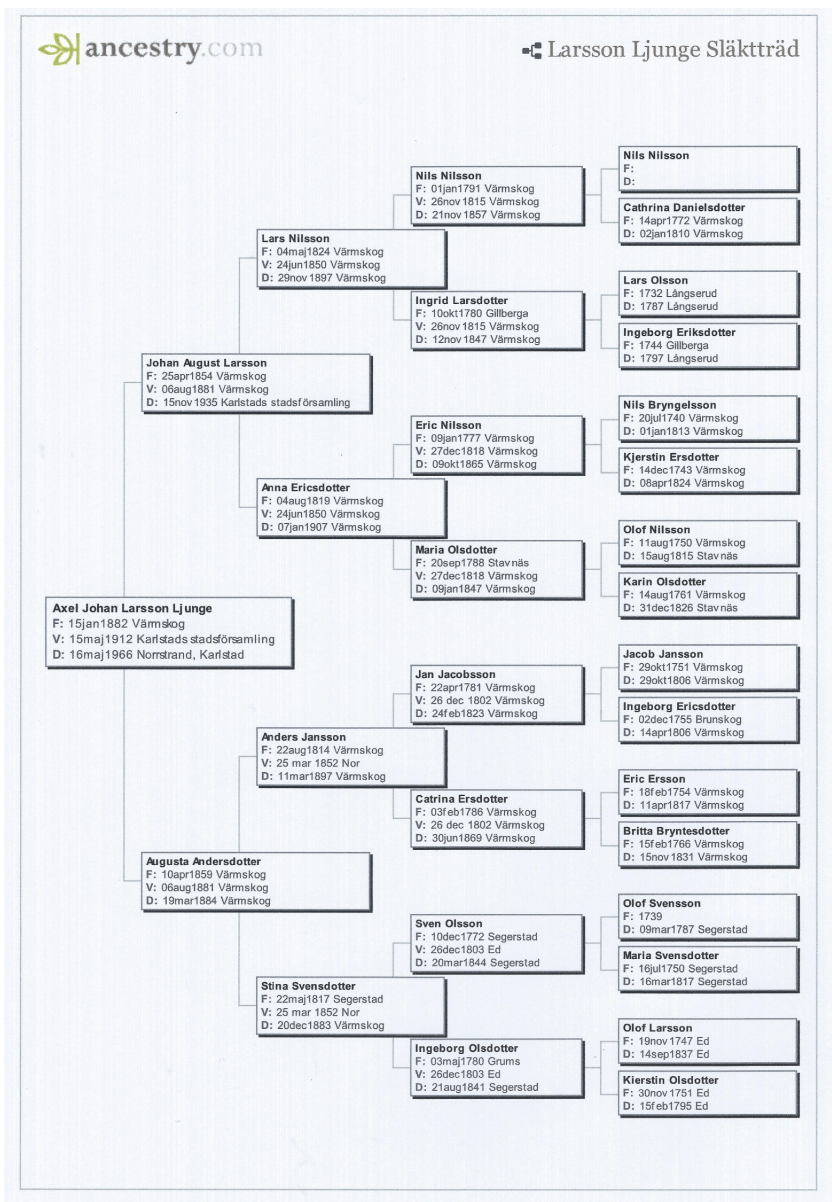
Tiden dessförinnan

Såväl Johan som Augusta hade sina rötter i Värmskog. Det var ju det vanliga förr – att det blev i granngården eller i grannbyn, som man hittade sin tillkommande.

J.A. Larsson växte upp i Veststugan på Stora Skärmnäs. Och det var där som hans mor, Anna Ericsson, vuxit upp – och hennes far, Eric Nilsson – och dessförinnan hans far, Nils Bryngelsson. J.A.:s pappa hette Lars Nilsson och kom från Högen. Lars´ far var Nils Nilsson och han var i sin tur oäkta son till Cathrina Danielsdotter i Prästbol – men hon hittade senare lyckan i Anders Nilsson från Högen. Och från Högen till Stora Skärmnäs var inte avståndet långt.

Den lilla familjen bestod nu av Lars Nilsson och hans hustru Anna Ericsson samt de båda barnen Johan August, som var född 1854 och fyra år yngre lillasyster Maja Christina. När barnen var små bodde också deras morfar, Eric Nilsson, i samma gård. Det var ju så, att åldriga släktingar fick bo hos barn eller barnbarn när tröttheten kom och krafterna höll på att sina. 1865 gick Eric bort och Lars och Anna blev ensam kvar med sina barn. 15 år senare mötte både Johan och Maja – som senare kallade sig Maria - personerna, som de kom att sammanfläta sina liv med. Johan mötte kärleken i Augusta Andersdotter från Borgebol medan Maja blev samman med änkemannen Anders Nilsson från Norra Gärsnäs.

Augusta var född och upp vuxen på gården Borgebol och var näst yngst i sin syskonskara. Lillebror Hjalmar hade hon en särskilt stark anknytning till – både musiken och väckelsen förde deras själar helt nära varandra. Pappan, Anders Jansson, var nämndeman och värmskoting sedan urminnes tider medan mamman, Stina Svensdotter, kom från en lantbrukarsläkt i Segerstad.

Gården Borgebol hade kommit i släktens ägo 1845. Anders växte upp i Karsbol, och hade blivit faderlös redan som 9-åring. Han var inte släktens förste nämndeman. Hans farfars far var Jan Jacobsson, som var nästan 90 år gammal när han gick bort 1805. Han kallades oftast "Jan Jacksa". Den gamle nämndemannens hustru, Annika Nilsson, var förresten en av de förolyckade i den förskräckliga sjöolyckan på Värmeln den 21 september 1792. Det var då som kyrkbåten välte på hemväg från marknaden i Edane. Arton av de tjugotalet ombordvarande drunknade! Även Anders Bryntesson, bror till Britta Bryntesdotter, hörde till de omkomna i olyckan. Fader till Anders och Britta var förutvarande korpralen, Brynte Nilsson Prästberg, om vilken i dödboken berättas att "han mycket i livet förfarit, dels under sin treåriga fångenskap i Preussen under sjuåriga kriget, dels efter densamma under sin flykt i Österrike, Polen m.fl. länder". Traditionen säger honom även ha varit fånge hos "hundturken" och jämte en kamrat ha flytt med hjälp av en piga som de under simning över en flod lät drunkna. Av samvetskval häröver skall han ha dränkt sig 1783 vid Bryntesberg i Skärmnäsviken. Död 3/6 och begravd 9/6.

Hur livet tedde sig under uppväxten i Värmskog berättar Hjalmar, som inför sin 75-årsdag 1936, tecknade ner sina minnen:

0-0-0

Då jag var fyra år gammal eller närmare bestämt den 2 juli 1865 brann Karlstads stad. Vi voro då uppe på ett högt berg och kunde därifrån se de väldiga eldsflammorna och skenet i natten.

Vi gossar lekte i barnaåren löpa i kapp, slå trissa med en krokstör, liknande en bandyklubba, bada, simma, gå på skridskor, några skidor såg jag ej till min ungdom. Då det var flickor med lekte vi sista paret

ut, skära havre, spotta knut och alla andra lekar. På vintern satt man i understol, ordnade ringlekar med dans uti ringen vanligen av ett par i sänder. De som voro begåvade med sångröst, sjöngo någon visa, däribland Hjalmar och Hulda.

Jag hade två baggar eller bäsar med stora horn, som vi hade passande selar till och körde dem med en liten vagn om sommaren och en kälke med bjällror om vintern. En torparpojke var vanligen med.

En gång skenade baggarna, tvärvände och galopperade i rykande fart mot ladugården, så att jag höll på att fördärvas.

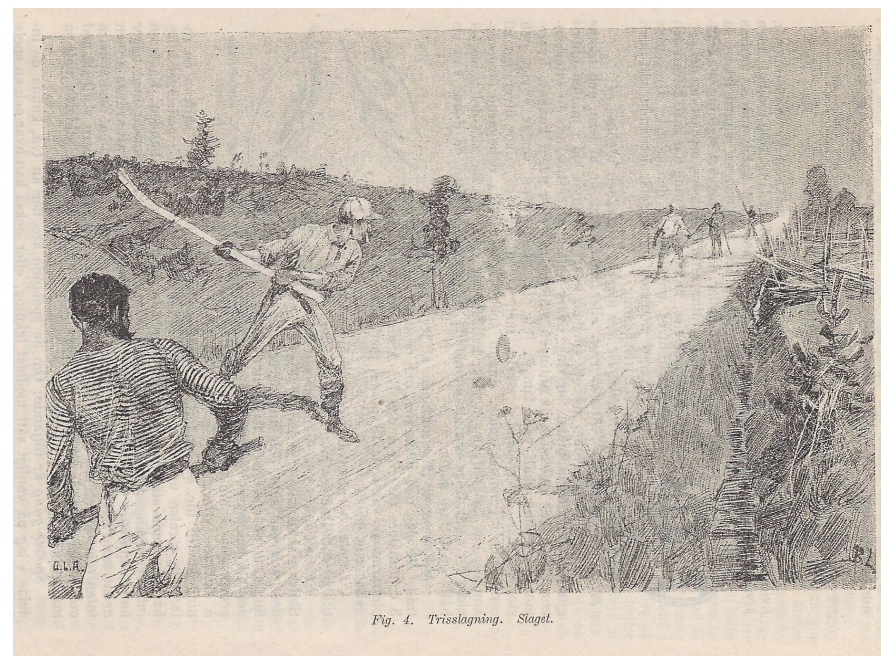

Fig. 4. Trisslagning. Slaget.

Slå trissa, som Victor Balck beskrev det och Bruno Liljefors tecknade det i ILLUSTRERAD IDROTTSBOK 1886

År 1868 var ett svårt år. Det regnade ingenting från slutet av maj till slutet av juli, allt förtorkades och det blev, bland Sveriges folk, stor nöd, som varade även 1869.

Boskap i stor mängd fick slaktas ned, folket i allmänhet fick äta bröd, bakat av bark, benmjöl och mossa. Vi behövde likväl inte äta sådant bröd men havrebröd, sådant man vanligen bakar för att ge hästarna i våra dagar.

Vid nio års ålder började jag gå i skola i Högens skolhus. Lärare var J.A. Nyström, farbror till Olga Fredell.

Nyström var mycket sträng. Det var inte ovanligt, att någon skulle agas, särskilt bland de fattiga och utsvultna barnen, som hade lång skolväg med obanade stigar. Kommo de för sent eller gjorde någon annan grövre förseelse, fingo de gå ut i skogen och skära sitt eget ris och agades därmed inför hela klassen. En rackarunge kom en gång in i skolsalen med en stor björkbuske, dubbelt så lång som läraren. Då blev det skratt bland en del barn och det resulterade i att det ej blev något stryk den gången.

Elevernas antal var sextio till sjuttio stycken och han var ensam lärare, därtill mycket sjuklig.

Nyström, som bodde på sin egendom nära skolan, hade att passera en gata eller öppen plats, där en hel del svin, tillhörande olika bönder, uppehöll sig. Dessa svin hade några skolpojkar företagit sig att reta upp, så att de sprungo på folk, som voro främmande för dem.

Det hände någon gång, att läraren fick taga till reträtt bakom gårdesgårdarna och kom därigenom själv för sent till skolan.

En dag blevo vi uppställda i ring.

Läraren frågade då med skarpa ord:

”Har du retat svinen, tala om”? men ingen hade mod att påtaga sig.

Arbetet i hemmet eller på gården var både först och sist. Borgebol hade sextio tunnland åker och tvåhundra tunnland skog, ungefär hälften av åkerjorden uppodlades av Far. Vanligen hade vi fjorton à femton kor, tjugo till trettio får och tre à fyra hästar.

Borgebol i Värmskog – Augustas och Hjalmars födelsehem

Redan tidigt fick jag vara med att bryta sten och odla. Tröska med slaga på logen vid ljus tidigt på morgonen samt såga ved med ljus från en uppgjord eld var ej ovanligt.

I tidiga barnår fick jag ofta gå ut i skogen för att locka hem fåren eller korna, särskilt mot en nalkande oväder måste de hem.

Jag lockade på dem sjungandes enligt följande:

Fåren:

Sussera, sussera, gulla!

Korna:

Kossabarna lilla, kossabarna, lilla ko, kolille, kolille, kobarna o.s.v.

Då Far kolade milor för att frambringa träkol, var jag ofta hos kolgubbarna i skogen och låg i kolkojan över natten. Det var roligt att steka potatis i askan och höra ugglans samt rävens tjut i natten. Jag låg på risbädd vid öppen brasa.

Far brände bråte eller svedjade, som var mycket allmänt. Skogen hade knappast något värde, åtminstone inte den sämre, det var endast grovt sågtimmer, som uppskattades något. En storfamn björkved betalades f.o.b. Borgvik med fyra kronor. Detta var anledningen till att skogen fälldes ned och tändes på för att förvandlas till aska, vari sedan såddes råg bland berg och stubbar. Vidare blev det gott bete åt får och kor, ja, även för hästarna.

Det var vanligt på sommaren efter avslutat dagsverke, att jag fick rida till skogsarbetet med de tre à fyra hästarna och sedan hämta hem dem på morgonen.

Detta var mycket roligt. Jag red på en av två, som voro hopkopplade och de andra fingo springa lösa bredvid.

Vid sjutton års ålder var jag i Brunskog, Jösse härad, särskilt Granön och Hästön, och körde timmer. Det var ofantliga skogar på dessa öar.

Vid nitton års ålder mätte jag allt skeppsvirke, kvistfri fura, den minsta dimensionen var fyratio fots längd och sju tum i topp. Högsta längd var sjuttiotvå fot.

Om sommaren började arbetet hemma redan klockan fem på morgonen. Vi hade tre pigor, två drängar och en torpare till hjälp.

De hade ej mycket betalt på den tiden. Piglönen var tolv till femton kronor jämte fullt tillbehör pr år. Drängarna varierade mellan trettio och femtio kronor pr år. Torparen fick femtio öre för vinterdag och åttio öre till en krona sommardag jämte ett litet torp, som kunde föda en ko. För torpet skulle han göra ett dagsverke fritt i veckan.

Då linet skulle beredas, kommo ortens käringar till hjälp. Det var ett väldigt kackel. Mat och kaffe skulle det vara hela dagen.

Hantverkare voro nästan jämt på gården, åtminstone smed, snickare, skräddare eller sömmerska och skomakare. Allt skulle förfärdigas hemma. På vinterkvällarna spunno kvinnorna med spinnrock ull eller lin.

Vid slakt skulle man upp tidigt. Ungefär åtta dagar före skulle späntas s.k. slaktstickor, c:a en meter långa, vilka skulle läggas upp under taket till torkning. Med dessa var jag självskriven att lysa, då ett djur skulle slaktas. Det var ohyggligt med den gamla slaktmetoden, någon slaktmask fanns det ju inte då.

Det var nästan kyrktvång d.v.s. det var vanligt, att alla skulle till kyrkan på sön- och helgdagar. De bästa åkdonen och båtarna ställdes till disposition för alla med undantag av en man och en kvinna, som skulle vara hemma och vakta huset.

Far läste predikan i sin postilla, då han var hemma, och tog vanligen en sup före och en efter denna.

Vid kyrkan samlades hela socknen för övrigt för att höra, vad som passerat under veckan och hämta posten, som kom bara varje lördag.

Det var ohyggligt kallt i kyrkan, då det inte fanns någon eldställning och golvet var av sten. Det var ej ovanligt att de hade en flaska med sprit i med sig, varur de togo sig en klunk ibland, likaså prästen Jerdin, då han skulle läsa Fader Vår, hukade han sig ned i predikstolen och fick en klunk konjak. Det var i alla fall en städad och aktad man.

Kyrkan var vanligen full med folk vid gudstjänsten. Varje hemman hade sin bestämda bänk eller plats.

I övre våningen av sockenstugan bodde en gammal pensionerad änka, Fru Kvarnlöf, där de mest välburgna samlades och öppnade sina matsäckar.

Jag kommer ihåg, vad hon någon gång sade: ”Jag har mina goa morer, när det regnar hos den rike, så dryper det hos de fattiga”.

I hela socknen fanns det bara en enda lanthandel, som var belägen, där posten i Värmskog nu är inrymd.

Läkare fanns det inte i hela häradet om sju socknar, ej heller barnmorska eller djurläkare men det fanns kloka män och gummor, som kunde utföra otroliga saker.

Jag kommer ihåg, då min Farmor, Far eller Mor voro sjuka lade de sig till sängs med en våtkall handduk över huvudet och sedan kom någon klok gumma eller man för att åderlåta, vilket tillgick så, att den sjuke sattes på en stol, hållande vänstra armen stödd mot en lång eldgaffel och så höggs med en vass kniv hål på armen. Därefter avtappades ända upp till en fjärdedels liter blod eller full en djup tallrik.

Jag var med flera gånger för att hålla tallriken eller vara behjälplig vid dylika tillfällen.

Min Far och min broder Pontus voro ivriga jägare. Jag var med som liten och ledde hundarna.

Vid tolv år sköt jag en tjäderhöna, någon tjäder och hare.

På en grävlingjakt blev Pontus hårt biten av en sådan.

Då jag hade mer lust för fiske än för jakt började jag i tidiga år med amatörfiske, någon gång med ljuster och mjärdar samt nät, vilket dock inte intresserade mig så mycket som fiske med krok.

Far hade långrev och det var ett hårt arbete att plocka mask, lägga ut och ta upp trehundra krokar.

Mina lyckligaste barnanöjen var att tillsammans med ett par unga gossar Mattson, som bodde på Lövön mitt emot Borgebol, få ligga och fiska. Jag låg hos dem många nätter och dagar.

Då jag första gången vintermetade fick jag en abborre på ett kilo och måste ha hjälp av kamraterna, då hålet var för litet. Detta satte liv i mig, så att jag ännu i dag är förtjust i att vintermeta.

En åldrad Hjalmar vintermetar på sjön Värmeln

Jag fick också i barnåren en grundlig kännedom om vintermete, då två och tre äldre män ofta bodde hos oss, då de metade. De lärde mig förfärdiga både meten och revar.

Rickard Fredell var med en gång, då jag en natt ljustrade trettio två gäddor och sköt en tjäder. Vi voro ändå hemma klockan halv fem på morgonen vid Sundet, där Far då bodde.

Far var icke vidskeplig men Mor något.

Då en ko hade svårigheter vid kalvningen eftersändes en klok gumma.

Först viskade hon några obegripliga ord i kons vänstra öra och därefter i det högra. En stålkniv höggs i någon träbjälke över kon och en kniv eller rostig stålbit skulle läggas i den första drickan kon erhöll efter kalvningen.

Vi hade många får och då dessa, som om vintern voro i ladugården, skulle släppas ut på våren, lades en svaveltuss på en ullsax på ladugårdströskeln, som fåren skulle hoppa över. Givetvis gjorde de höga språng och föllo ned. Höllo benen var allt bra men bröt någon ett ben, slaktades detta djur.

Tjärkors användes på ladugårdsdörrarna som symbol för att Herrens dödsängel skulle gå skonande förbi.

Det var synd om socknens fattiga. De auktionerades bort till den minstbjudande i sockenstugan varje år. De, som inte kunde bortsättas på detta sätt eller blev för dyra, fingo gå på roten d.v.s. gå socknen runt efter noggrann uträkning. Den stackaren skulle vara hos varje matlag eller stuga viss tid beroende på storleken av egendomen eller beskattningen.

Det var flera märkliga individer, som fingo gå socknen runt på detta sätt.

En, som särskilt uppmärksammades, var Rot-Erik. Han hade i barnåren blivit bränd, så att den vänstra handen endast hade lill-

och pekfinger kvar, den högra handen bestod av en enda kraftig krok, likt en käpp.

Med dessa händer kunde han uträtta mycket, bl.a. göra sopkvastar, tvinna metrevar av tagel samt spela salmodikon utmärkt väl, till och med danslåtar på enkla dansnöjen. Han var dessutom sångare och hade en djup och vacker röst.

Han brukade sjunga

Gräshoppan i skog och mark

enligt omstående uppteckning.

Före julen var ett väldigt stök.

Det slaktades får, svin och nötkreatur. Fläsk, kött och skinkor lagrades, saltades eller röktes.

Spannmål maldes i större mängd, det skulle ju bakas och förutom bröd, småbröd skulle det bakas särskilt julbröd, juloxar m.m. till varje person.

Alla rum skulle vara pyntade till julen. Ljus stöptes i riklig mängd ävensom grenljus. Julgran skulle det alltid vara.

Julaftonsmiddagen började man att doppa i grytan d.v.s. fläsk och kött koktes i en stor gryta och i spadet fick alla doppa sina kakor. Enbärdricka och brännvin saknades ej.

The image shows a handwritten musical score on aged paper. At the top, the title "Gräshoppan." is written in a cursive hand. The score consists of eight staves of music, each with a treble clef and a 3/4 time signature. The lyrics are written in a cursive hand below the notes. The first two staves are labeled "V. 1" and the last two are labeled "V. 2".

Gräshoppan.

V. 1 Gräshoppan, hon till myran gick, hon bad att hon skulle få låna en li-ten ting en li-ten ting, som kunde få låna till föda för det näs-ta år.

V. 2 Men myran svara-de kort nej, vad gjorde du min vän och min sörna, vad gör-de du i de var-om dar? Du danse, du hoppe och hade så roligt en lantman sell då dan-se du

På eftermiddagen skulle alla bada, den enda gång under vintertiden, som ett verkligt bad kunde erhållas.

Badet iordningställdes genom att ett mycket stort kar fylldes med vatten, som var uppkört från källan, och uppvärmdes sedan med glödgheta järnspett.

Först badade Mor, Far och barnen, vanligen i samma vatten och därefter pigorna och drängarna i nytt vatten.

Klockan sju på kvällen var det stora julbordet dukat i köket för allt husets folk, belyst av grenljus samt julgranen på golvet.

Vid julbordet skulle rimmas för varje sup, som drängarna eller torparen fick.

Jag kommer väl ihåg en torpare, som hette Johannes, men av oss barn kallad "Bäpen" d.v.s. en, som brukade slakta gårdens djur.

Han sjöng en gång:

Till första supen:

"Boen fare i full galopp
å drängen etter å tar kytt å hopp,
det ska vare en fali träl
om det ska låte väl".

Till andra supen:

"Oktober kommer som en far
å löser den fattige tjänaren av
som förr har vare slav".

På julmorgonen skulle allt husets folk till kyrkan. Två talgljus tändes i varje fönster en timme före ju lottans början och sköttes sedan av de vakthavande hemma.

Det var ofta bjudningar, dans och lektillställningar under julen.

På lördagarna slutade arbetet tidigt och på kvällen blev det vanligen lek samt dans.

Då det ej alltid fanns tillgång till dragspel eller fiolmusik, spelade jag och syster Augusta på kam och övade upp oss rätt bra.

Jag har av dessa minnen en vals, kallad Kamvalsen, som nu spelas ibland av Värmlands Spelmansförbunds medlemmar. Kamvalsen är upptecknad och förvarad i Göteborgs Högskola.

Fiol kunde jag ej få någon, fastän jag bad Far härom. Självt spelade han något. Vart hans fiol tog vägen vet jag ej.

0-0-0

Och uppväxten tedde sig likartad för Johan där borta på Veststugan på Stora Skärmnäs. Pappa Lars var, liksom Augustas och Hjalmars far, hemmansägare och Johan kom tidigt att intressera sig för skogen. Men i barnåren var det precis som för Hjalmar och Augusta, folkskolan som skulle klaras av – och alla tre hade samma lärare.

Johan August Nyström följde sin pappa Anders' bana. Skollärare blev en självklarhet och kanske skulle han bli klockare också vad tiden led. Men skolläraren i Högen var, som Hjalmar berättade, inte bara sträng utan även mycket sjuklig. Och närheten mellan liv och

död, lycka och sorg, som i mångt präglade livet i mitten av 1800-talet, var högst påtaglig för den lilla familjen Nyström i Högen.

Johan August Nyström bodde i Högen tillsammans med sin hustru, Lavinia Andersdotter, och deras barn. Hulda Maria var född 1869, två år senare kom Karl Frithiof, som dock dog redan påföljande år, knappa halvåret gammal, och 1873 föddes ännu en dotter, Frida Axelina. Men strax skulle sorgens slöja svepa in det Nyströmska hemmet i ett djupare mörker.

Lilla Frida Axelina togs hem av Herren i mars 1874 och månaden därpå blev Johan August änkring, sedan Lavinia gått bort. Blott ett år senare följde Johan August efter, drabbad av ett slaganfall – vid en ålder av 32 år.

Det blev Farmor och Farfar i Björnebol, som blev den skyddade hamn där den sexåriga Hulda Maria kunde känna trygghet. Den lilla flickan som under sin korta levnad hunnit mista såväl lillebror, lillasyster som Mor och Far.

Den alltför tidigt bortgångne skolläraren har i alla fall hedrats med att få sitt porträtt uppsatt i sakristian i Värmskogs kyrka. Där hänger hans fotografi bredvid pappans, klockaren Anders Nyström. Låt vara att man inte namngivit honom korrekt. Han var ju mest känd som J.A. Nyström och då var det ju lätt att tro att det borde vara Johan Anders efter fadern, men det rätta var ju egentligen Johan August.

I en bygd som Värmskog kände alla varandra. Och när Augusta började sällskapa med Johan från Veststuga, så utvecklades samtidigt en nära vänskap mellan Johan och den blivande svågern, Hjalmar. Och Hjalmar fick tidigt ärenden till Stora Skärnäs, för i granngården, Nortomta, fanns ju flickorna Esping.

Gustav och Anna Esping hade begåvats med sex barn, alla flickor, och Olga var den äldsta och fagreste.

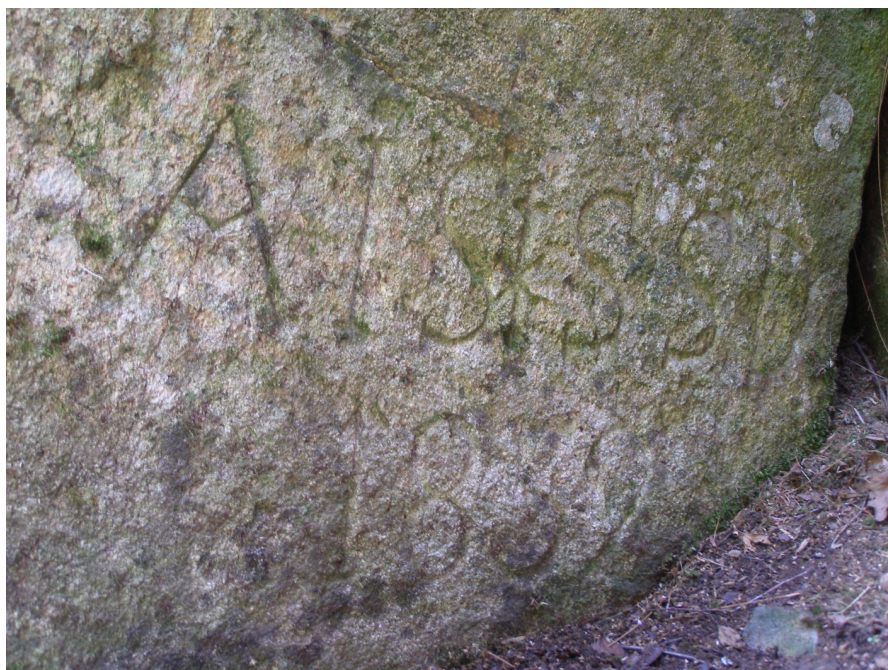
Och kärleken spirade. Tänk, att Lars och Anna skulle bli såväl far- som morföräldrar i så rask takt. Inom loppet av en och en halv månad, vintern 1882, fick de tre barnbarn! Ja, allt fick plats på samma sida i kyrkböckerna!

Johan och hans Augusta var först ut med tvillingarna Axel och Oskar, vilka föddes 15 januari. Och 2 mars var det dags för lillasyster Maja – hon som senare kallade sig Maria – att få dottern Agnes Regina tillsammans med änkemannen Anders Nilsson på N:a Gärsnäs. Det var stränga regler för hur man förde kyrkoboken, så lilla Agnes Regina kom att bokföras som oäkta – men Anders och Maja gifte sig kort därpå.

Datum	Ålder	Namn	Ålder	Örn	Örn	Örn
6 Jan 22	26	Thora Frida	3	Lars & Lovisa	359	
7 " 15	25	Hel Johan	1	Lars & Lovisa	360	
8 " 15	25	Oskar August	1	Lars & Lovisa	361	
9 Febr 2	23	Augusta	4	Lars & Lovisa	373	
10 " 25	21	Hilja Sofia	5	Lars & Lovisa	386	
11 " 28	18	Karl Johan	1	Lars & Lovisa	385	
12 Mars 5	18	Karl Frithiof	7	Lars & Lovisa	385	
13 " 2	26	Agnes Regina	1	Lars & Lovisa	385	

Ur Värmskogs födelse- och dopbok 1882

Över Borgebol hade orosmolnen hopat sig. När Anders Jansson, för att hugfästa minnet över sitt och Stinas bröllop 1852, ristade sina och Stinas initialer i sten vid källartrappan på västra sidan av gården Borgebol hade det känts som att världen låg öppen.

Stenen vid Borgebols källartrappa: AIS+SSD 1852

Gården hade han köpt 1845 för niotusen riksdaler av pastor Godholm, som, genom gifte med en av den samma år bortgångne lantmätaren Petter von Bährs döttrar, förvaltade dödsboet.

Själv änklings hade Anders nu hittat en ny livspartner i Stina Svendsdotter från Segerstad – som också hon hade förlorat en livskamrat. De hade begåvats med sex barn. Men Frida hade dött,

bara fyra år gammal – av en ledsjukdom. Också äldste sonen, Adolf, drabbades i unga år av sjukdom – ledgångsreumatism - vilket gjorde honom svårt handikappad. Storasyter Hilma gifte sig med sin kusin N.F. Johansson i Gansbyn. Pontus, näste son, var en tid volontär, fältjägare, och fick då namnet Borgström efter gården Borgebol och det namnet tog sig också övriga pojkar i syskonskaran. Pontus utvandrade till Norra Amerika 1879 och bildade där så småningom familj med Emma Andersson från Älgå. När så Hjalmar gick till sjöss 1882 fanns bara en åldrad Anders kvar på gården tillsammans med hustru Stina, som började visa tecken på ohälsa – och så ofärdige sonen Adolf. Svårigheterna att driva gården blev stora.

Men visst, strimmor av hopp fanns och källor till glädje likaså. Augusta och Johan hade ju vintern 1882 skänkt Anders och Stina två små barnbarn, Axel och Oskar. Ja, det var inte deras första barnbarn. Hilma och N.F, som några år senare kom att flytta till Sundet, hade fått en arvtagare till gården, Rickard, som kom att kalla sig Fredell, och ytterligare två söner, Hjalmar och Fritz Bernhard.

Augusta skrev till sin bror i november 1882 och berättade om de små, och om att mamma ännu ej varit till läkare i Carlstad, men i alla fall ej var sämre än när Hjalmar gav sig ut på sjön. Och att Johan var ute och reste – nu uppe i Edane men sedan kanske till Christiania. Vid jul skrev hon på nytt till Hjalmar att hon kunde ”hälsa från smågossarna att de äro snälla och krya. Lilla Axel går för sig själft små bitar hvilket är roligt för oss. Oskar tänker jag blir ej långt efter”.

Dessa glädjeämnen kunde dock inte skylta över att Anders inte längre orkade sköta gården. Kraftkarlen, som varit en av socknens betrodda. Nämndemannen, en av de största donatorerna när man samlade in pengar till den nya kyrkorgeln, kände sig rikt begåvad med barnbarn, men gården, gården, hur skulle det gå med den?

Året som följde

Augusta mådde inte bra. Hon kände av det redan under hösten 1883 – rent av innan porträttet av gossarna hade tagits. Illamående, kraftlöshet. Barmorskan sa att det nog var ett nytt barn på väg. Och Augusta kände igen det hela, från tiden hon bar på gossarna, så därmed lät hon det bero.

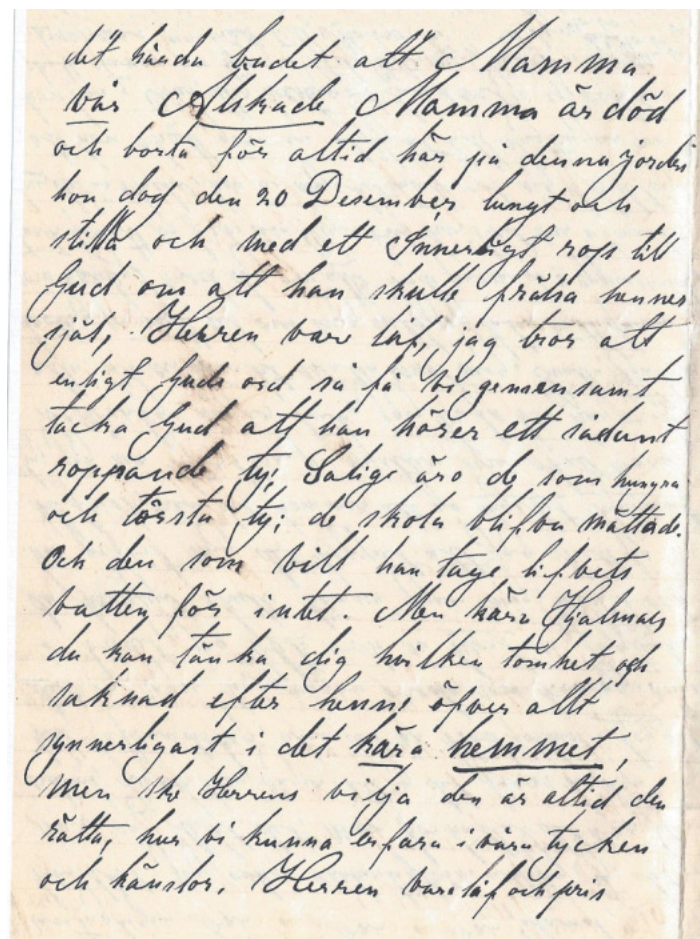
Och Mor Stina blev allt mer märkt av kräftan. Det blev en dyster höst och en än dystrare julhelg. Stina gick bort 20 december och julstämning på Borgebol förbyttes i likvaka. Och mitt i sorgen så försämrades tillståndet för Augusta. Hon hade alltsedan sommaren, i augusti, lidit av illamående och hjärtklappning och matthet – något som tilltagit under hela hösten. Hon hade först nöjt sig med beskedet om att det var ett barn på väg, men när hon besökte Doktor Eneström den 28 december gavs annat besked. Han hade beordrat henne att skyndsamt uppsöka Karlstads lasarett och dit kom hon 5 januari och blev genast inlagd.

Allt detta beskrev Augusta i ett brev från lasarettet den 1 februari 1884. Brevet utstrålade, i sorgen efter sin älskade Mamma och under sin egen svåra belägenhet, ändå en oändlig förtröstan och tillit till Herren, till hans förbarmande och till hans gränslösa nåd. Läkaren hade sagt att det icke var frågan om något nytt havandeskap, utan det varit blodförlust i hög grad och att det var, ”säger han, någon oreda som har uppkommit i blodet, jag är så blek och hvit så jag tänker att du knappast skulle känna igen mig”.

Hon hälsar från Olga, som skulle resa på besök hos släktingar i Öster- eller Västergötland – Augusta var osäker vilket.

Och hon avslutar brevet:

”Härmed sändes smågossarnas porträtt till Morbror H med den hjärtligaste hälsning o en puss. De äro mycket snälla och pratsamma så det vill till att svara på allt. Det är Axel som sitter och Oskar står”.

det händt budet att Mamma
var ~~afskedd~~ Mamma är död
och borta för alltid här på denna jord
hon dog den 20 December långt och
stilla och med ett ömmerligt rop till
Gud om att han skulle frälsa hennes
själ, Herren var här, jag tror att
enligt Guds ord så på de gemensamt
tacka Gud att han häser ett sådant
ropande ty; Salige äro de som hunger
och törst ty; de skola bli fulla mättade.
Och den som vill han tage h. f. bet
batten för intet. Men när Gjalmar
du kan tänka dig hvilken tomhet och
nacknad efter hennes öfver allt
ömmest i det här hemmet,
Men när Herren vitja den är alltid den
rätta, hur vi kunna upfara i våra tycken
och hänsor. Herren bars här och pris

Ur Augustas brev 1 februari 1884

Två veckor senare skrev Augusta ännu ett brev till Hjalmar. Nu sade hon sig vara vid bättre hälsa. Den innerliga Guds-tron strålade ut, inte bara mellan raderna utan också i det renaste klarspråk.

Med glädje berättade hon om de besök hon fått av gossarna i Gansbyn, Adolf och Frithiof Johansson – ”de äro som bröder till oss”!

”Du skall tro att jag väntar allt ett litet grand att få omfamna mina små älskade pojkar, men jag vet ej det minsta när jag kan få komma hem”.

”Var nu god låfva mig att Du ej narras utan du kommer hem till sommaren till oss (jag varnar i tid). De hjärtligaste hälsningar till dig samt mycken nåd och frid
din syster
din Augusta”

Hjalmar var på hemfärd efter en lång seglats. Med skonerten THURE hade han seglat till Västindien och till Brasilien. Brevväxlingen med hembygden i Värmsko g hade varit flitig – och i hög grad var det Augusta och Johan med vilka kontakten hade hållits. Självfallet hade han också skrivit till sin gamle Far. Särskilt tungt hade det varit med brevet från Augusta, där hon berättade om Mammans bortgång och om sin egen kamp mot sjukdomen.

Men Hjalmar hann inte hem. Ett nytt brev, från svågern och bäste vännen Johan, gav budskap om en förtvivlan, som var så oändlig. Brevet sparade Hjalmar livet ut och bevarade det i ett särskilt kuvert, som bar den enkla påskriften

”Brev från J.A. Larsson”

Herrnsko g Skärmmäs, den 30 Mars 1884.

Min Gud och min Bröder Hjalmar!

Min älskare, min älskare, min älskade Augusta blef i går afton kl 12 4 hemkallad till sin frälare. Jag är förbessad, tårintetgjord, och jag vill blott få trycka dig min trogne Johan till min bröst så fort som möjligt för att sedan då att träffa min, min, Augusta. Jag förmar g mer

Din lifegne Johan

Katastrofen var fullkomnad! Augusta hade gått bort – i blomman av sin ungdom, efterlämnande de blott två år gamla tvillingarna Axel och Oskar samt sin make Johan. Och Hjalmar hade inte kunnat komma hem för att ta avsked av vare sig Mor eller älskad Syster!

Sorgens skymning vilade tungt över Veststugan på Stora Skärmnäs och över Borgebol.

Redan innan Augustas bortgång hade dysterheten gjort sig påmind, när bouppteckning förrättades efter Stina. Detta skedde den 12 februari och om denna hade Augusta berättat i sitt brev till Hjalmar, vilket avsändes två dagar senare.

De båda svärsönerna, N.F. Johansson i Gansbyn – han som senare flyttade till Sundet - och J.A. Larsson från Stora Skärmnäs medverkade vid förrättningen och var tillika ombud för Pontus respektive Hjalmar, vilka befann sig utomlands. Anders uppgav boet och allt nedtecknades. Minsta lilla föremål noterades och värderades. Och även gården Borgebol ingick i bouppteckningen. Av gårdens hela taxeringsvärde, som var 15000 kronor, angavs Stinas andel till 3187,50 medan änkemannen Anders' enskilda andel av egendomen fastslogs till ett värde av 11812,50.

I Veststugan rådde förstämning. Johan var ju oftast ute och reste, Lars och hans hustru Anna var till åren komna – hur skulle det gå för småpojkar?

Och gravsättningen – den fick vänta tills tjälen gått ur jorden, och mor och dotter kunde sänkas ner bredvid varandra i vigd jord på Värmskogs kyrkogård. Vid denna tid var det brukligt att de bortgångna lades i omärkta gravar. Familjegravar kom först år 1900 och var då tillika ett medel för kyrkan att bekosta sin verksamhet.

*Inom loppet av tre månader miste Anders Jansson
såväl hustrun Stina som dottern Augusta*

Hjalmar var på hemväg. Det hade blivit en lång seglats, som innefattat besök på de Västindiska öarna och i nästa omgång Brasilien. Den avslutande delen – alla tre färderna med England som bas - bar ned mot Gibraltar med kol till fästningen. Den resan kom att bli den äventyrligaste, då fartyget, efter goda vindar drabbades, nära kusten, av total stiltje i kombination med väldiga dyningar och tjocka. Kapten Adelgren kallade till skeppsråd. Där blev hela besättningen samlad till bön i Kaptenens salong, där man knäböjde och Kaptenen bad och anropade om hjälp. Det var ett förtvivlat läge

för det präktiga fartyget. Det var omöjligt att ankra, då inga kättingar skulle hålla i sådan dyning. Efter en dryg timma kom räddningen i form av vinden från Atlanten, vilken snart ökade till full storm.

Alla segel och klutar sattes nu till som man vågade, ty segla klar skären måste man för att icke gå förlorade. THURE pressades hårt den gången, sjöarna slog högt upp i riggen. Det lyckades, fastän ett par segel sprängdes, kallt och vintertid som det var.

Efter väl förrättat värv i Gibraltar företogs hemresan, där hamn först anjordes i Portugal, där man lastade salt, som skulle fraktas till Sverige. I slutet av maj anlände THURE till Helsingborg där Hjalmar, efter lossning, kunde mönstra av med 300 kronor på fickan. Omedelbart efter ankomst till Helsingborg såväl telegraferade som skrev han ett brev till Johan – och svar på det ankom innan den sista etappen av hemfärden, som gick via Göteborg, hade anträtts. Och Johan berättade om sina små pojkar, som nu utgjorde glädjen i livet – och att ”Din ’hjärtevärmare’ Olga har varit hemma i tre veckor, och flickorna Espings vänta Dig med största otålighet hem”.

Under den närmare två år långa bortvaron var det fler än ett brev, som Hjalmar fått från såväl Johan som Augusta, vilka städse kunnat berätta att hjärtevännen Olga fanns där, och att hon och hennes systrar alltid varit så nyfikna och frågvisa om hur det gick för Hjalmar och att de längtade efter att få honom hem – och mest av alla längtade Olga.

Han beställde en ny cheviotkostym och kom hem som en snygg pojke till Borgebol strax efter midsommar 1884. Men det var så tomt efter Mor Stina och Syster Augusta. Fadern och broder Adolf var glada över Hjalmars hemkomst och ville att han skulle bli kvar i Värmskog – men vägen för Hjalmar var ändå utstakad och klar. Han

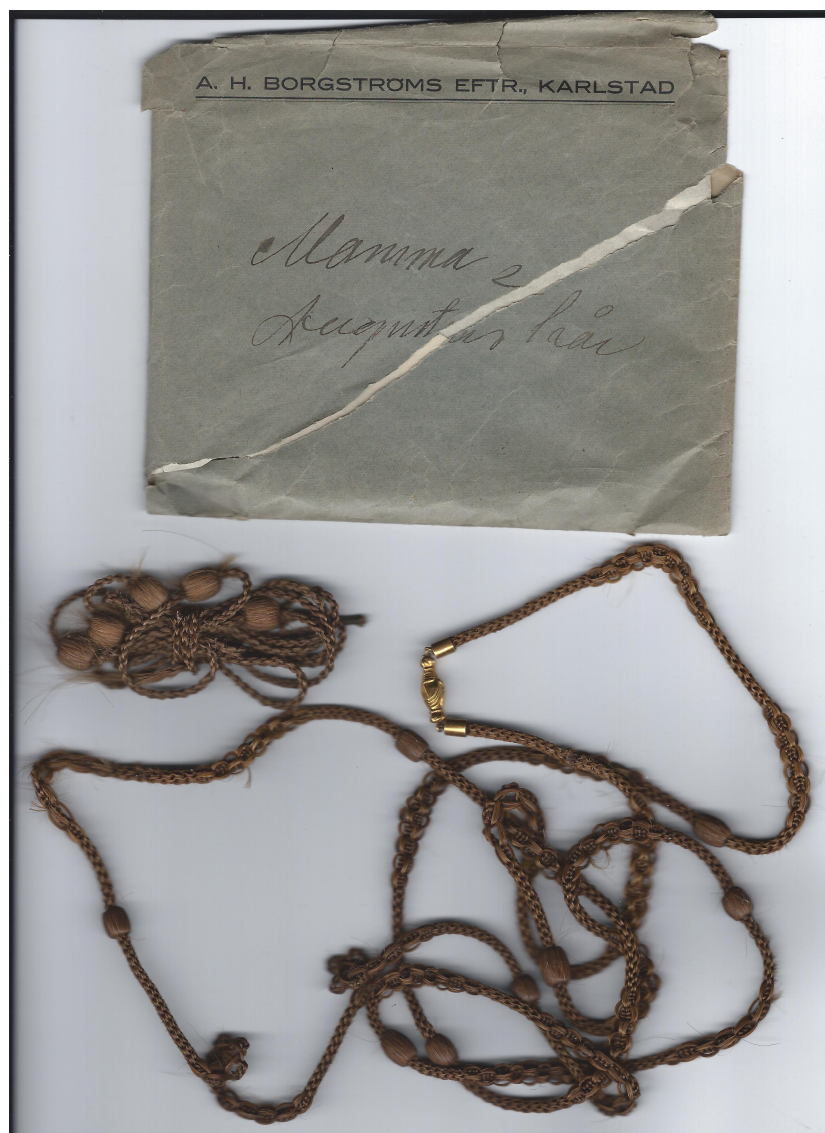
ville ut igen för att förtjäna pengar så han kunde läsa på de examina som låg framför honom.

Sex veckor stannade Hjalmar hemma. Och han fick tid att umgås med sin Olga. Men Hjalmars väg var redan bestämd och ytterligare provningar förelåg – och i augusti 1884 drog han åter ut i världen ändå bort till Australien. Han skulle inte komma att återvända förrän två år senare.

Johan drog också vidare – till Agnhammars gård i Grums, där han fick anställning hos Anders Elieson redan någon månad efter Augustas bortgång. Pojkarna kunde han inte ta med sig – och farföräldrarna Lars och Anna var inte i stånd att ta ansvaret för de små. Men i Högen fanns Annas yngre bror, Anders Eriksson, och hans betydligt yngre hustru, Britta Lisa Eriksdotter, den tidigare skollärarinnan. Och dessa båda blev räddarna i nöden som tog sig an rollen som gossarnas fosterföräldrar.

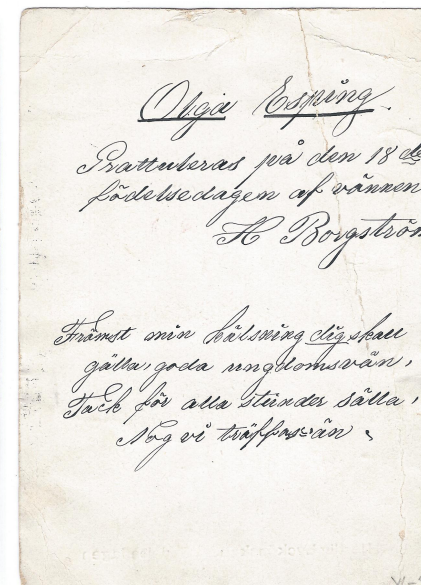
Så där fanns de båda, blott två år gamla – mamman hemkallad till sin Frälsare, pappan på annan ort. Men det fanns sålunda släkt i Högen, som kunde finnas till hands och ge de små gossarna den trygghet och omvårdnad de så väl behövde.

Inom några få månader hade han förlorat såväl hustru som dotter. Gården, hans kära Borgebol, kunde han visserligen bo kvar på, men inte längre som dess självskrivna herre. Nu var gården bortsatt till brukare. Det var mest minnen kvar för Anders, minnen från den tid han var socknens betrodde nämndeman. Då hans ord betydde något. Ett av de käraste minnena efter Stina och Augusta utgjordes ändå av något ytterst påtagligt. Som seden bjöd hade man efter deras bortgång, tagit en del av deras hår och flätat det till smycken.

Smycken gjorda av Stinas och Augustas hår

Men för Hjalmar fanns framtidstro. Att åter få träffa Olga och känna den spirande kärleken ut gjorde grund för modet att gå vidare mot sina examina. Och nog kunde födelsedagskortet han skickade till sin fästmö – hon fyllde år bara ett par veckor efter att Hjalmar ånyo packat sin ränsel – mycket väl tolkas som ett förtäckt frieri.

Så gick det sorgliga året mot sitt slut. Svågern Johan var änkeman, Hjalmar själv hade åter begivit sig ut till sjöss allt medan Mor Stina och Syster Augusta i nåd hade blivit hemkallade till sin Frälsare.

De små gossarna hade fått ett gott fosterhem hos trygga släktingar.

*Ske Herrens vilja, den är alltid den rätta
hade Augusta skrivit – men var det verkligen så?*

Tiden därefter

Det blev sig inte likt igen – vare sig i Veststugan eller på Borgebol. Nog hade tillvaron rämnat när Augusta gick bort och de båda små gossarna blivit moderslösa. Johan saknade sin älskade Augusta och Anders blev aldrig mer sig själv efter att han mistat såväl hustru som dotter.

Men hur gick det för de andra som nämnts i berättelsen?

Skollärare J.A. Nyströms familj hade ju drabbats än mer av förödelse. Lilla dottern Hulda Maria, som hade blivit föräldralös vid så tidig ålder, växte upp och fann sin lycka i livet. Hon gifte sig 1893 med predikanten Erik Nilsson, född i Karlsko ga. Efter ett långt liv gick hon bort som 84-åring. Då bodde hon i Örebro.

Fotografen Johan August Carlsson var verksam i Värmskog blott några år ytterligare. Han gifte sig sommaren 1889 med Eva Andreasdotter från granngården och på hösten arbetsvandrade de till Norge – till Fredrikstad. J.A. Carlssons yngre bror, Karl Fredrik, övertog fotograferingsverksamheten.

J.A. Larssons tid på Agnhammar blev några få år. 1887 flyttade han vidare till Karlstad, men 1892 återvände han till Veststugan, Stora Skärnäs och Värmskog. De båda pojkarna var nu 10 år gamla och kunde återförenas och bo tillsammans med pappan och de åldriga farföräldrarna. Johan arbetade vidare inom skogsnärings och var nu timmerhandlare. Efter fem år bar det åter mot Karlstad, dit också mor Anna flyttade efter Lars´ bortgång 1897. Men hon var fortfarande skriven på Veststuga.

Tvillingarna tog sig namnet Ljunge och Axel vandrade på sin levnadsstig vidare till Chalmers i Göteborg innan han återvände till Karlstad. Lillebror Oskar – han var några minuter yngre – gick ett dystert öde till mötes. Han drabbades av lungshot och gick bort 1904, bara 22 år gammal.

Hjalmar vistades i Australien i närmare två år och gick på kuststräckan mellan Sydney och Cooktown ombord på S/S ARCHER. En kort tid, sommaren 1886, besökte han fädernehemmet till stor glädje för sin far – och för Olga! På Borgebol hade 1885 hållits auktion avseende stora delar av lösöret men gården hade ännu inte fått någon ny ägare. Anders och sonen Adolf hade nu hushåll i den östra delen av mangårdsbyggnaden – men Anders var en bruten man.

Anders Jansson flyttade så småningom till Sundet där han omhändertogs av dottern Hilma och svärsonen N.F. Johansson. Han var nu en spillra av sitt forna jag och hade grava alkoholproblem. Det var en sorg att se den gamle nämndemannen så nedbruten

Hjalmars besök hemma blev kortvarigt för nu skulle studierna fullbordas i Göteborg där han läste in såväl styrmans- som sjökaptensexamen, varvat med praktik i såväl Nordsjöfart som på världshaven. 1892 fick han sitt efterlängtade befälhavarbrev, som gav honom fullmakt att föra befäl å de största passagerarfartyg, som trafikera världshaven.

1889 återsåg han Sydney och nu kunde han förverkliga sin ungdomsdröm. Han klev in i en pantbank och inhandlade där en begagnad fiol till ett pris av två pund och tio shilling. Och han övade upp sin förmåga och kom att medverka vid allmogespelningar med Värmlands Spelmansförbund. På Värmlands-utställningen 1929 fick spela ensam i det s.k. Gillbergaköket. Därjämte spelade han ett antal gånger i radio. Fiolen som han köpte i Sydney var hans bästa. För

detta goda instrument, berättade han i sin minnesskrift, var han bjuden 1200 kronor, men fiolen gick enligt löfte vidare till dottern Dagmar. Och minnena kom till honom – minnena från ungdomen och lördagarna i Värmskog, när han tillsammans med sin älskade storasyster Augusta hade spelat upp till dans. Fiolen ägde han ju inte då, men han och Augusta hade övat upp sig att spela på kam och blev så småningom rätt duktiga. En av låtarna, som han och Augusta hade spelat, tecknade han ner: Kamvalsens.

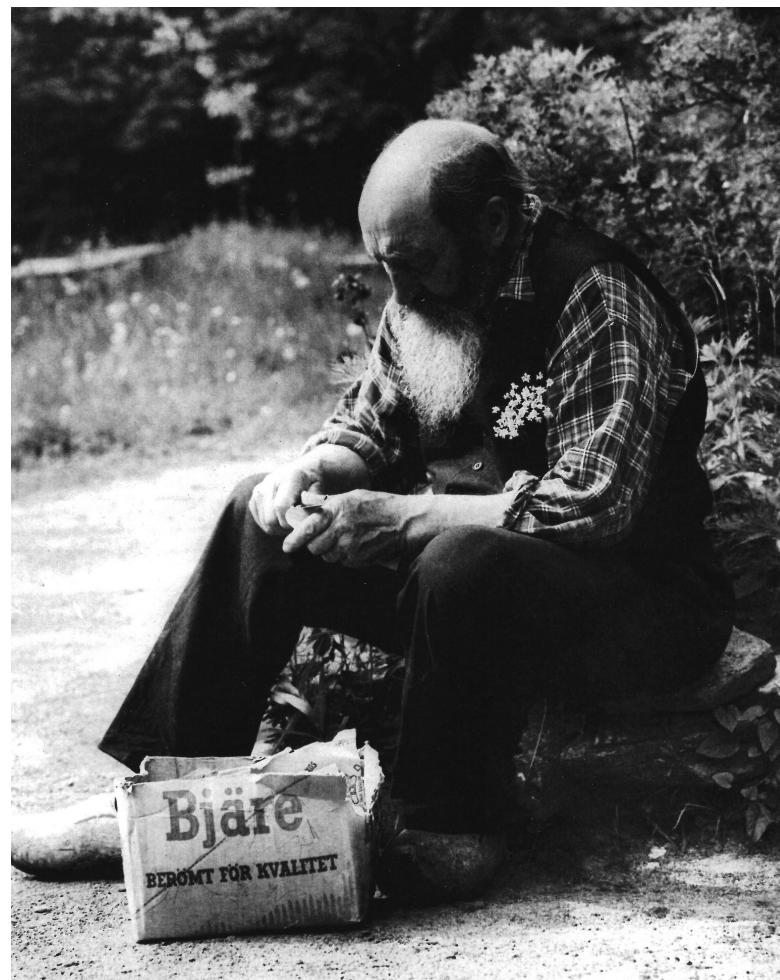
I London avmönstrade han sommaren 1889 och där blev det ett kärt återseende. Svågern Johan – och en vän till denne - mötte upp vid Scandinavian Sailors Home. Besöket i London varade tio dagar där Johan och Hjalmar hann bese mycket innan de reste vidare till Paris för att där besöka världsutställningen. Också där var vännerna i tio dagar och fick, bland mycket annat, se det nyinvigda Eiffeltornet.

I början av september var de båda åter hemma i Värmskog. Det blev kära återseenden. Med Olga hade det redan 1888, innan sista lån gresan till Australien, eklaterats trolovning. Och 1891 var det så dags för giftermål.

Vänskapen med Johan bestod livet ut – de gick bort med ett par års mellanrum. Johan 1935 och Hjalmar 1937.

Men deras barn växte upp och fick i sin tur barn. Själv minns jag från min tidiga barndom farbror Axel - som jag kallade min fars kusin. En stor man – jag var ju själv så liten då – jovialisk och snäll och med ett väldigt, grått helskägg. Och jag minns hans vänlighet och främst av allt minns jag den där lite barnsliga funderingen jag hade, när han lugnt plockade upp en tablett ur asken och stoppade in den lilla tabletten i det där väldigt skägget – och hur jag undrade - vart tog egentligen tabletten vägen?

Nu är såväl Axel som hans kusiner på mödernets sedan länge borta. Men kvar finns det flera släktled därefter – men det, ja, det är en helt annan historia.

Axel Ljunge – han som var ett med naturen

Epilog

Och här vilar dom, i vigd jord på kyrkogården i Värmskog. I gravar, inte så långt från varandra, söder om kyrkan.

Anders Jansson och hans Stina i Borgebols graven, där också Augusta är gravsatt. Och där ligger också lilla Frida - hon som dog i ledsjukdomen, blott fyra år gammal.

Lars Nilsson och hans Anna i Stora Skärmnäsgravnen, där också Johan och tvillingarna Axel och Oskar är jordade liksom Johans lillasyster Maja – hon som så småningom kallade sig Maria.

Hjalmar och hans Olga i Sjökapstensgravnen, omgärdad av sina tunga kedjor. Här vilar också ofärdige brodern Adolf.

I såväl Stora Skärmnäsgravnen som Sjökapstensgravnen har även efterföljande generationen fått sina vilorum.

När det stundar till Allhelgonahelg så smyckas gravarna med granris och kransar och flämtande ljus lyser upp i förvinterkvällen. Och jag får min stund tillsammans med Er, mina rötter – det är så vackert att få blicka ut över Värmeån, som ju är både Er och min barndoms sjö.

Tack, Farfar, för att Du sparade så många ting, vilka gjorde, att denna berättelse kunde vävas samman.

Värmskog den 18/9 2013

Källförteckning:

Värmskogs kyrkböcker – aktuella husförhörslängder, vigsel-, födelse- och dopböcker, förteckningar över döda, in- och utflyttningslängder m.m.

Bouppteckningar efter Anders Jansson och Stina Svensdotter

Värmskogs socken i äldre och nyare tider – Isak Stake

Bilder af Värmskog – Ingrid Johansson

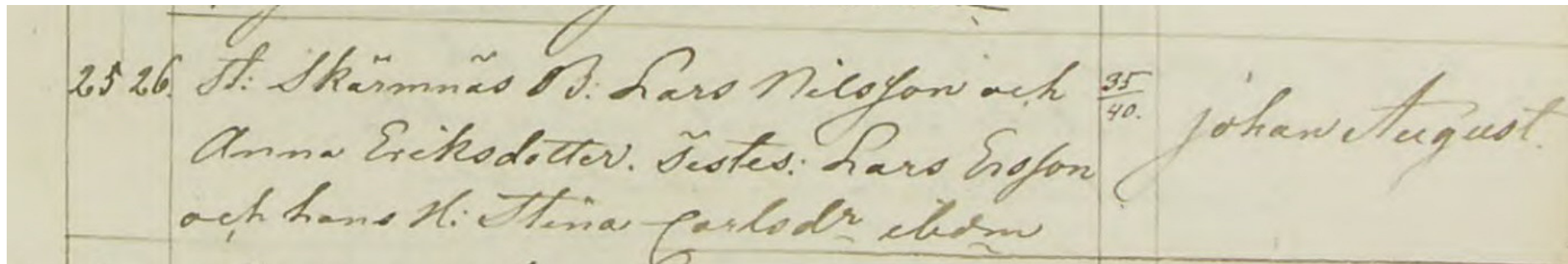
Minnen – nedtecknade inför min 75-årsdag 17 mars 1936 - Hjalmar Borgström

Brev från Augusta Andersdotter till Hjalmar Borgström – 4 november 1882, 20 december 1882, 1 februari 1884, 14 februari 1884

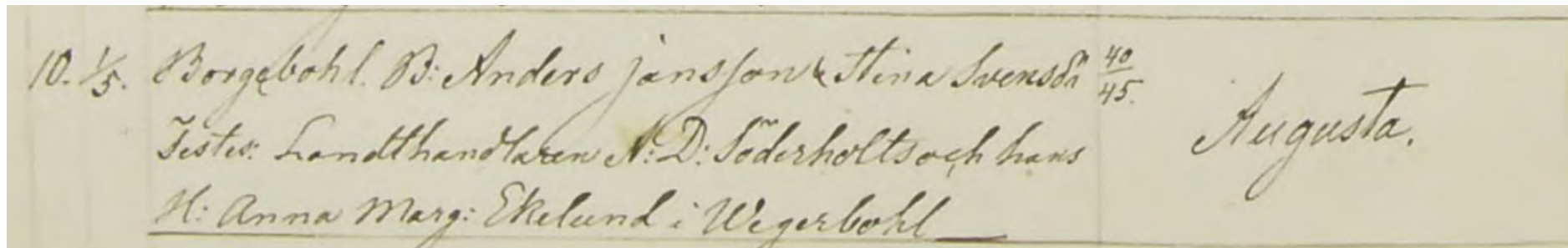
Brev från Johan August Larsson till Hjalmar Borgström - 20 mars 1884, 23 juni 1884, 15 mars 1885, 30 april 1886, 10 juli 1886

Muntlig tradition – med vittnesmål från flera släktingar

Andra, bearbetade upplagan. 17 mars 2014/AB

Johan August Larsson, född 25 april, döpt 26 april 1854, Stora Skärmnäs, Värmskog

Augusta Andersdotter, född 10 april, döpt 1 maj 1859, Borgebol, Värmskog

Hjalmars fiol

*Berättat av Anders
- barnbarn till Hjalmar -*

